

Վերտակ եղևմայ եւ գետ Յորդանան,
Սելովմայ աղբիւր եւ ջուր եւ յուզման
Անկեալ եւմ հիւանդ մերձ առ քոյդ դրբան
Ապասեմ հանապաղ եւ առողջութեան:

Փայլուն մարգարիտ ի մէջ սագաֆին
Յահագնատեօիլ յատակըն ծովին,
Որ գաս ի ցամաք ձեռաք լողնորդին,
Եաղութ ու զըմբուխտ, գոհար մեծագին:

Վերնոց վեհագոյն եւ աշխարհի զարդ,
Ուշիմ եւ խոհեմ՝ անաւրինակ մարդ,
Նոճի, մըրտենի, սանդալի եւ սարդ
Նումանի ծաղիկ եւ փրթըթեալ վարդ:

Յարեայ շըրջեցայ ի մէջ գիշերոյս,
Խընդրեցի գըտայ զիմ աչացըն լոյս,
Եկ իմ գեղեցիկ քըրքում եւ նարդոյս
Ոչ թողից ըզքեզ, մուտ ի տուն գինւոյս:

Կեփաղայ ոսկի եւ մաքուր արծաթ,
Վարաւք վայելուչ որպէս ըզթուխ սաթ,
Ով որ տեսանէ դառնայ մաղասկաթ,
Անդուր՝ անդադար առնէ փըրիաթ:

Է մահի թամամ գըհանի թանկթար
Է քաման ապրու արմատի նիգար
Երբ ի կան ածես զաչերդ կամկար,
Սըրտեր խոցոտես համարով հաղար:

Սամբուլ՝ Է բուհան լալահ ու գուլար
Բըլբուլ գաւանդայ ամատ բա բահար
Նալալ ու ֆիղան մէքունաթ սահար
Բաշաթ քի բինամ բուռի գիլգար:

Նարինջի ծաղիկ, կալիսի տերեւ,
Դու վարաւորեալ յարմաւենւոյ ձեւ,
Փայլ ըզփայլի տաս սիրամարդի թեւ,
Խընդութեան տեղիք աչաց լոյսըս քեւ:

Հոտըդ քո բուրէ վարդ ու շուշանի,
Մուշկ եւ մանիշակ, հովիտ ծաղկալի,
Նարդիկ, նոնֆար, բըլբուր կընդըրկի,
Ամենայն մըտաց եւ ախորժիկ:

Դու սքանչելագործ քան զարաւոր խաչ
Ահաւոր տեսեամբ քան ըզքար ի քաջ
Ելանես գընաս եւ լինիմ հառաչ
Կամ խաւօր բնդ իս կամ նըստիք ի յաջ:

Գիշեր ու ցորեկ եմ եւ երերուն
Ոչ կենամ ի դուրս՝ Է ոչ աւթիմ ի տուն,
Սահրամ է դարդամ համշու Մաջնուն
Իմրաւգամ ֆըրհատ գիլիմա փուռ խուն:

Ջարկած ի վերեդ քեզ կանաչ վըրան
Բաղմիս ահաւոր՝ Է եւ քեզ յանդիման
Շաւիշանի շաքարին բուռ արշաւան
Էլ պաղիլի ու գուռ ի դան դան:

Սիրտըս փափաքի եւ կայ ի գողման
Աչերս է կարաւտ տեսող անըման
Սեռաւ զբուրդիմ փէշի թուէհման
Մառանջ մէրաւ ամարու արի խուբամ:

Ջիարդ բաժանիմ ի քէն կենդանի
Առանց քո տեսող շուշնոս կու քաղուի
Չուն թարկ բըդահամ գուլի խոշ բուրի
Գարբինամ հաղար ջոր ու սրթամի:

Աւհնութիւն փրկէն ի քեզ իջանի
Կամաւքն աստուածային կենաս կենդանի
Գունդըք չար այսոցն ի քէն հալածի,
Ջերդ ըզարեգակն փայլես ի յերկրի:

Է՛ր ունայնաբանես Ալթամարցի
Այս կեանքս անցաւոր է, քեզ յուշ լիցի,
Այժմ յաւտարութեամբ եւ մեղաց գերի,
Բայց յետոյ լինիս ողորմ ու լալի:

Մ Խ Ի Թ Ե Ր Զ Ն Կ Ե Ց Ի

(Ժ Դ Դ Ա Ր)

Մխիթար Երզնկացի ԺԴ դարուն ծաղկած
Երզնկեան Գպրոցին կը վերաբերի, որուն յա-
ռաջացուցիչներն եղան Յովհաննէս, Կոստանդին,
Մովսէս, Կիրակոս Երզնկացիները:

Իր մասին կենսագրական տեղեկութիւն-
ներ աւանդած է մեզի ինքը 1314ին հրամանա-
ւոր ուսուցիչին՝ Գրիգորիս Երզնկացւոյ ի Գլաձոր
ընդօրինակած Լուծմանց գրքի մէջ (Թ. 803)¹
եւ 1328ին Երզնկայի մօտ Երկայնի վանքը գրած
Աստուածաշնչի մէջ², որոնք այժմ կը գտնուին
Վենետիկ Մխիթարեանց Հարց Մատենադարա-
նին մէջ:

Մխիթար «կոչեցեալ Երզնկացի» ծնած
կը թուի Երզնկա կամ շրջակաները. յիշուած
ընդօրինակութեանց մէջ կը խնդրէ յիշել իւր
ծնողները՝ «Ղանգուցեալսն ի Բրիստոս» զՊաւղոս
եւ զՏիրանց. եւ «Ղարաղատսն իմ զՄատթէոս
եւ զՄարտիրոս զիրօնաւորեալսն եւ զքերսն
նոցին հետեւող զՄինայ եւ զՄարթայ»... (Սար-
գիսեան, 160) «եւ ՂՏօրեղօր որդին իմ
Վարդպապ, որ յետոյ եղեւ կրօնաւոր...»
(Հայագատում, Գ. 114):

Մխիթար կ'երեւայ ժամանակ մը տպրած
է աշխարհիկ կեանք, եւ ամուսնացած. 1328ին
կը խնդրէ յիշել «զորդիակն իմ զԲարսեղ
արեղայ» (Սարգիս, 160): Ապա առանձնացած
է Երզնկայի մօտերը հաստատուած՝ մեծահոգի
Տիրաշէն վանքը եւ աշակերտած Գրիգորիս
Երզնկացւոյ (ծննդեամբ Խարբերդցւոյ)՝ Կոս-

¹ Ի մէջ բերուած քաղուածաբար Հայագատում, Գ. § 352, էջ 112-116:

² Հ. Բ. Սարգիսեան՝ Յոյցակ, 158-160:

տանդին Երզնկացւոյ «Հոգեւոր օրհայն» քով: Վերջէն, երբ Մովսէս Երզնկացի կիլիկիայէն «բազում գրեթէ» դարձաւ Գարանաղիք, իւր ուսուցչին հետ պացած է անոր ի Սեպուհ Լուսաւորչի վանքը, ուր 6 տարի մնալէ ետքը, հետեւած է Գրիգորիսին ի Գլաձոր, աշակերտելու «առոտս Եսայեայ վարդապետի (Նշեցւոյ) ի վարժումն աստուածիմաստ գրոց»¹: Հոն յորդորուած է իր «վարդապետէն» Գրիգորիսէն ընդօրինակել Լուծմանց գիրքը, զոր արդեամբք ալ հանած է ի գլուխ «յոյժ աշխատանք»²: Զայն ապա ծաղկած է³ «լցեալն ամենայն իմաստութեամբ եւս առաւել գրականութեամբ եւ ծաղկողութեամբ», Թորոս Տարօնեցի (1314): Ընդօրինակութեան մէջ Մխիթար տուած է մեզի այլ եւ այլ յիշատակագրութիւններ — արձակ եւ ոտանաւոր, որոնք կարեւոր լոյս կը սփռեն ոչ միայն իւր կենսագրութեան, այլ եւ ժամանակակից գրական շրջանին համար:

Մխիթար շատ զուարթախօս, կամ ինչպէս Հ. Ալիշան կ'որակէ, «բամբարակ» գրիչ մ'եղած է: 1328ի յիշատակարանին մէջ կը գրէ. «ես նուաստս յերաստս բանի եւ թարմատարս ի հոյլս քանահիւսաց... Տէր Աստուած, ձրի տուր զքո արքայութիւնդ Մխիթարայ՝ բարեխաւսութեամբ ամենայն սրբոց» (Սարգիսեան, 159): Շատ նկարագրական են, թէ իրեն համար եւ թէ իր ապրած պարագաներու համար, հետեւեալ տողերը³, զոր յօրինած է ոտանաւոր եւ ուր կը ստորագրէ ընդօրինակութեան ժամանակ կրած «բազում աշխատանքը»:

Որ ընթերցմամբ հայիք ի սա
Եւ հանդիպիք գանձու սորա,
Տես թէ քանի աշխատեցայ
Իս Մխիթար գրիչ սորա:
Թուղթս անկող ու գրիչ չկայ,
Աւուրքս ցուրտ ու պարզկա,
Չարտախս բարձր ու կրակ չկայ,
Գոռներս չոր ու սպաս չկայ,
Եւ այս Գլաձորն ո՞վ գիտենայ.
Ես յոյժ նեղած ու ճար չկայ,
Եւ ես պանդուխտ ու վեղար չկայ:

¹ Հայապատում, 113: — Մովսէս Երզնկացի կիլիկիայէն դարձաւ իւր 1299/1300ին. ուստի Մխիթար անոր աշակերտած ըլլալու է մինչեւ 1307 առ նուազն եւ այս թուին գացած Եսայի Նշեցւոյ, որուն քով կը գեգերէր դէռ 1314ին:

² Հ. Ալիշան կ'ըսէ թէ ձեռագիրն իւր գրովն եւ ծաղկագրութեամբն չբնաղ հրաշակերտ մ'է (Հայապատում, 115-116 ճն.):

³ Հայապատում, Գ. 114-115:

Ինձ հատուցումն յիշման արա

Վասն փրցուն գրի սորա:

Թէ Գլաձոր բերաւ ձեռք Մխիթար վարդապետական գաւաղան, յայտնի չէ. իր յիշատակարանին մէջ ինք զինքը «սոսկ անուամբ կրօնաւոր» կը կոչէ (էջ 114): Կ'երեւայ թէ ապա իւր վարդապետին հետ դարձաւ հայրենիք՝ Երկայնի վանքը եւ մնաց հոն իբրեւ կրօնաւոր-միաբան նոյն ուխտին՝ ի մերձաւորութեան կիրաւորս Երզնկացւոյ, զոր «մեծ եւ հռչակաւոր վարդապետ» կը կոչէ (Սարգիսեան, 160) եւ որուն համար գրած է վերոյիշեալ Աստուածաշունչը:

1314ի Յիշատակարանին մէջ Մխիթար երկիցս յիշատակած է Տիրաշէն վանքի կոստանդին միանձնաւորն, իբրեւ հոգեւոր հայր իւր վարդապետին Գրիգորիսի. որուն համար գրած է նշանակալից տողերս. «Արդ աղաչեմ զամենեւեան... յիշեցիք զառաջ ասացեալ ուսուցչին իմ Գրիգորիս եւ զձնողն իւր. ընդ նմին եւ զհոգեւոր հայրն իւր զԿոստանդին միայնակեաց, որ քաղում առաքինութեամբ զարդարեալ է» (էջ 114):

Յանձին այս կոստանդին տեսած են բանասէրք (Հ. Ալիշան¹, Հ. Պոստուրեան²) զբանաստեղծ Երզնկացին. եւ այս շատ յաջողութեամբ: Այս հիման վրայ ինձի կը թուի թէ Մխիթարայ գրչին կը վերաբերի նաեւ հետագայ ոտանաւորս, զոր յօրինած է նա իբրեւ «ողբանք», մահուան վրայ ի խնդրոյ կամ լաւ եւս ի դիմաց կոստանդին Երզնկացւոյ, ինչպէս տնկապ գրերը կը յայտնեն այսպէս. ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ Ա ՀԱՅԵԱՆ ԵԶՆԿԱՆՑՈ ՈՂԲԱՆՔ:

Հաւանականաբար Մխիթար երգած է զայս կոստանդեայ մահուանէն ետքը, իբրեւ ողբանք ի դիմաց կոստանդեայ անոր գերեզմանին վրայ, ուր կը նկարագրէ հոգեղին սարսուռը մահուան՝ յատկապէս յետ մահուան դատաստանին ի տես:

Նկարագրական են մասնաւորապէս հետեւեալ տողերը, ուր կարելի է նշմարել ակնարկութիւն կոստանդեայ վրայ.

Լրուէ լեզուս ոչ խօսեսցի,
Աչքըդ փակել ոչ տեսանի,
Ունկդ ոչ լսէ ձայն սուրբ երգի,
Շըրթունքըդ քաղցր ոչ բարբառի:

*

¹ Հայապատում, էջ 106:

² Կոստ. Երզնկացի եւ իւր քերթուածները, Վենետ.

1905, էջ 14-15:

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

33 աւգիոյ շին: — 37 Ղհորիս

